

این پژوهش به سفارش و با حمایت
پژوهشکده خانواده، وابسته به سازمان مرکزی
انجمن اولیا و مربیان انجام شده است.

بررسی نگرش والدین دانش آموزان شهر تهران در مورد اثربخشی برنامه‌های آموزش خانواده

کیهان محمدخانی

نیازهای عاطفی، مؤثر نباشد. به زعم اکثر قریب به اتفاق دانشمندان علوم انسانی، آنچه تحت عنوان "نابسامانی‌های رفتار بشری" و به بیان صحیح‌تر "اختلالات رفتاری" از قبیل: بزهکاری، اعتیاد به مواد مخدر، سرقت، سرگشتگی‌های جنسی، فرار از کانون خانواده و... در جامعه مشاهده می‌شود، در حقیقت منشاء و مأوا در تربیت‌های غیراصولی و نابسامانی‌های خانوادگی دارد. بنابراین از روزی که توجه علمای انسان‌شناسی و به خصوص روان‌شناسان به منشأ و علت عمده اختلالات رفتار بشری جلب گردید، دوران کودکی، سال‌های سرنوشت‌ساز برای پرورش شخصیت و به تبع آن محیط خانواده به عنوان اولین و مهم‌ترین پرورشگاه، مورد توجه و بررسی پژوهشگران قرار گرفت.

یکی از ویژگی‌های دنیای امروز، انفجار علم و دانش در همه حوزه‌ها و تأثیر ژرف آن در زندگی فردی و اجتماعی است. به تناسب گسترش علوم، حیات روانی انسان‌ها، پیچیدگی می‌یابد و برای شناخت بهتر انسان‌ها نسبت به یکدیگر در مناسبات اجتماعی، که خانواده بارزترین نمونه آن است، محتاج به علم و دانشی بیش از گذشته هستیم و این امر، "آموزش‌های خانواده" را برای هر زن و مرد ضروری می‌سازد. آموزش‌هایی که ضمن ایجاد شناخت بیشتر، اعضای خانواده را قادر سازد نقش‌ها و وظایف خود را در برابر همسر و فرزندان به بهترین شکل انجام دهند. رویکرد نظریه‌پردازان به مسأله تأثیر محیط و عوامل محیطی بر پرورش و رشد قوا و استعداد‌های انسان و اهمیت این عوامل در دوران کودکی، مسأله آموزش والدین را به عنوان یک راه و روش کار مطرح ساخت. از طرف دیگر می‌دانیم که مدرسه دومین واحد متشکل و در حقیقت به

خانواده، اولین و مهم‌ترین نهاد در تاریخ فرهنگ و تمدن انسانی است و اولین مدرسه‌ای است که انسان در آن تعلیم می‌یابد و با اصول زندگی اجتماعی و روش تفاهم با دیگران آشنا می‌شود.

خانه، فضایی است که در زیر سقف آن ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود و اسباب رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی افراد فراهم می‌گردد.

در جهان امروز، متأسفانه به رغم تعالیم حیات‌بخش انبیاء، بنیان خانواده در کشورهای صنعتی در حال فرو ریختن است و اگر خردمندان و متفکران برای جلوگیری از این پیش آمد، تدابیر لازم را اتخاذ نکنند، بخش عظیمی از ارزش‌های والای انسانی دستخوش خطر خواهد شد و عالم بشری با بحران‌های مضاعفی مواجه خواهد گردید. سبب شدن اساس خانواده، افزایش خشونت، اضطراب، ناامنی و بحران‌های اجتماعی، به واقع ریشه در عدم توجه به اهمیت و نقش خانواده دارد.

همان‌طور که می‌دانیم شخصیت هر فرد در خانواده شکل می‌گیرد. روابط عاطفی پدران و مادران با فرزندان خود، اهمیت خانواده و نقش آن را روشن می‌سازد. ادراک ارزش‌های معنوی و اخلاقی، رشد اجتماعی، عاطفی، عقلانی و بدنی، در حد وسیع در خانواده صورت می‌گیرد. بنابراین خانواده را باید نهادی مقدس و با ارزش تلقی کرد. از سوی دیگر، خانواده نهادی است که عواطف فرد در آن شکل می‌گیرد. فرد در خانواده نحوه بروز عواطف را فرا می‌گیرد، کنترل کردن عواطف را می‌آموزد و نیازهای عاطفی خود را تأمین می‌کند. شاید هیچ نهاد اجتماعی دیگری به اندازه خانواده در تأمین نیازهای اساسی روانی، به ویژه

منظور تهیه و اجرا گردیده و به طور مستمر بر عمق و گسترش آن افزوده شده است. اما اعتقاد صاحب‌نظران بر این است که برای جذب بهتر و بیش‌تر والدین به این کلاس‌ها، در ابتدا می‌بایست نیازهای آنان را شناخت و بدان توجه کرد. در میان نیازهای گوناگون والدین، نیازهای آموزشی جایگاه خاصی دارد که بدون توجه به آن، مسلماً امر آموزش خانواده، کم‌ثمر مانده، به درستی محقق نخواهد شد.

بنابراین بدیهی است که آموزش‌های خانواده زمانی مفید خواهد بود که با توجه به نیازها و مشکلات والدین شرکت‌کننده در کلاس‌ها تنظیم شده باشند. شناخت و توجه به نیازهای والدین شرکت‌کننده در کلاس‌های آموزش خانواده و تلاش برای هر چه پربارتر کردن محتوای آن به چند دلیل حائز اهمیت است:

۱- مربیان مدرسه، بدون شناخت نیازهای والدین و بدون همراهی و هم‌گامی آنان نمی‌توانند چندان موفق باشند، زیرا فرایند تعلیم و تربیت همانند مثلث مقدسی است که یک ضلع آن والدین، ضلع دیگرش مدرسه و پایه آن کودک می‌باشد.

۲- با عنایت و توجه به نیازهای آموزشی والدین می‌توان محتوای دروس آموزشی آنان را مطابق علائق و نیازهایشان ارائه کرد.

۳- برنامه‌ریزی، ارائه و اجرای برنامه‌های آموزش خانواده که برپایه نیازهای والدین، خصوصاً نیازهای آموزشی آنان، صورت گرفته باشد، نه تنها در کاهش هزینه‌ها، نیروی انسانی و وقت والدین و مربیان مؤثر است، بلکه تعلیم و تربیت را به اهداف خود بسیار نزدیک‌تر می‌سازد.

عنوان پهلوی برای ورود کودکان از محیط محدود، بسته و تحت کنترل خانواده به جامعه بزرگ و متنوع انسانی است که در مسیر تلاش برای آموزش والدین، مورد توجه مجریان برنامه‌های آموزش والدین قرار گرفت. مدارس از این جهت که خانه دوم فرزندان محسوب می‌شوند، مکان مناسبی برای بررسی و تنظیم برنامه‌های متناسب برای آموزش والدین هستند. بنابراین نخستین کوشش‌ها در جهت آموزش والدین از مدارس آغاز شده که هم‌اینک نیز عمده برنامه‌های آموزش والدین در همین مکان‌ها و با کمک و مساعدت مربیان مدارس و استادان دانشگاه‌ها صورت می‌گیرد. انجمن اولیا و مربیان وزارت آموزش و پرورش متکفل برگزاری این گونه کلاس‌های آموزش مسائل تربیتی برای والدین دانش‌آموزان در ایران است. این کلاس‌ها تحت عنوان "کلاس‌های آموزش خانواده" دایر شده که در وهله اول گام مثبت و مؤثری در جهت شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان، این آینده‌سازان جامعه است. هدف اصلی انجمن اولیا و مربیان در سطوح مختلف از مدرسه تا سازمان مرکزی، تلاش برای تقویت روح همکاری و هم‌فکری دو نهاد خانه و مدرسه به منظور ایجاد فضای مناسب، در تربیت کودکان و نوجوانان است. توجه به جنبه‌های مختلف زندگی خانواده به عنوان مقدمه‌ای لازم در تربیت فرزندان، واجد اهمیت است. این توجه منجر به ایجاد چرخه‌ای مطلوب در تأمین فضای سالم برای نسل‌های متمادی یک جامعه خواهد شد که تأثیر فراوانی در زندگی روانی و معنوی خانواده خواهد داشت. لذا توجه اساسی به آموزش خانواده‌ها در سیاست‌ها و برنامه‌های انجمن، جایگاهی والا دارد و از حدود هشت سال پیش، برنامه‌هایی برای این

هدف پژوهش

توجه به نیازهای آموزشی والدین در تحقق اهداف آموزش خانواده از اهمیت زیادی برخوردار است که نباید از آن غافل بود. در این مورد پژوهش‌های زیادی تاکنون صورت نگرفته است. یکی از محدود پژوهش‌های انجام شده در این خصوص، پژوهش حاضر است که با توجه به اهمیت نیازهای آموزشی، "نگرش والدین دانش‌آموزان شهر تهران را در مورد میزان اثربخشی برنامه‌های آموزش خانواده در برآوردن نیازهای آموزشی آنان" مورد بررسی قرار می‌دهد. این پژوهش به روش پیمایشی انجام شده است. برای انجام این پژوهش، همه والدین دانش‌آموزان دختر و پسر دوره‌های تحصیلی دبستان، راهنمایی و دبیرستان ۱۹ منطقه آموزش و پرورش شهر تهران که در سال تحصیلی ۷۶-۷۵ در کلاس‌های

آموزش خانواده شرکت کرده‌اند به عنوان جامعه آماری مورد نظر قرار گرفته و بین ۲۰۰ نفر از آنان (به گونه تصادفی و به عنوان افراد نمونه) پرسشنامه‌هایی شامل ۳۰ سؤال چند گزینه‌ای و ۳ سؤال پاسخ باز توزیع شده است. فرضیه‌های این پژوهش به شرح ذیل می‌باشند:

- ۱- کلاس‌های آموزش خانواده وزارت آموزش و پرورش اثربخشی لازم را دارند.
- ۲- کلاس‌های آموزش خانواده وزارت آموزش و پرورش نیازهای آموزشی والدین شرکت‌کننده در این کلاس‌ها را برآورده می‌سازند.
- ۳- والدین دانش‌آموزان از محتوای برنامه‌های اجرا شده رضایت خاطر دارند.
- ۴- والدین دانش‌آموزان به طور مرتب و مستمر در کلاس‌های آموزش خانواده شرکت می‌کنند.
- ۵- والدین دانش‌آموزان با انجمن اولیا و مربیان همکاری لازم را مبذول می‌دارند.

خانواده خوش‌بین هستند.

۷- در پاسخ به سؤال هفتم، نتایج به دست آمده از آزمون حاکی است که اکثر والدین مورد مطالعه به طور کلی فضای حاکم بر کلاس‌های آموزش خانواده در سطح شهر تهران را دلگرم‌کننده و امیدوارکننده ارزیابی کرده‌اند.

در ضمن نتایج جنبی حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که از نظر والدین مورد مطالعه اگر موارد زیر در برنامه‌های آموزش خانواده لحاظ شود، می‌تواند والدین را به کلاس‌های آموزش خانواده بیش‌تر علاقه‌مند کند و شرکت بیش‌تر آن‌ها را در این کلاس‌ها موجب شود:
- دوره‌های آموزش خانواده مداوم و مستمر باشد.

- به‌منظور تشویق پدران به شرکت در این کلاس‌ها، حتی‌الامکان کلاس‌ها را در روزهای پنجشنبه و جمعه تشکیل دهند.
- برنامه‌های هر دوره از آموزش خانواده به صورت مدوّن در ابتدای سال تحصیلی در اختیار والدین قرار گیرد.

- جلسات آموزش خانواده به صورت بحث گروهی، مشاوره و پرسش و پاسخ برگزار گردد.
- از فیلم‌های آموزشی ویدیویی در مورد موضوع استفاده شود.

- از استادان متخصص، صاحب‌نظر، مسلط، باتجربه و خوش‌بین استفاده شود.
- شرکت پدران در این کلاس‌ها با توجه به اوقات فراغت آنان اجباری شود.

- در جلسات آموزش خانواده، اعضای بزرگسال خانواده (پدر، مادر، فرزندان) با هم شرکت کنند.

می‌توان از نتایج این پژوهش در جهت اجرای

ع‌والدین دانش‌آموزان نسبت به مؤثر بودن و اثربخشی این کلاس‌ها خوش‌بین هستند.

۷- فضایی دلگرم‌کننده بر این گونه کلاس‌ها حاکم است.

پس از تجزیه و تحلیل با روش‌های آماری نتایج زیر به دست آمد:

۱- در پاسخ به سؤال اول پژوهش، نتایج به دست آمده نشان داد که از نظر والدین دانش‌آموزان، کلاس‌های آموزش خانواده در شهر تهران اثربخشی لازم را دارند.

۲- در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، بر اساس نتایج آزمون می‌توان گفت که اکثر والدین مورد مطالعه، تأثیر کلاس‌های آموزش خانواده را در برآوردن نیازهای آموزشی والدین شرکت‌کننده در این کلاس‌ها مثبت می‌دانند.

۳- در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، نتایج به دست آمده حاکی از آن است که اکثر والدین دانش‌آموزان شرکت‌کننده در کلاس‌های آموزش خانواده، از محتوای برنامه‌های اجرا شده در این کلاس‌ها رضایت خاطر دارند.

۴- در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، بر اساس نتایج آزمون می‌توان گفت که اکثر والدین دانش‌آموزان (به خصوص مادران) به طور مرتب و مستمر در کلاس‌های آموزش خانواده شرکت می‌کنند.

۵- در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اکثر والدین دانش‌آموزان با انجمن اولیا و مربیان همکاری لازم را انجام می‌دهند.

۶- در پاسخ به سؤال ششم بر اساس نتایج آزمون می‌توان گفت که اکثر والدین دانش‌آموزان نسبت به اثر بخش بودن کلاس‌های آموزش

۳- به منظور حمایت و تشویق والدین برای شرکت آنان در کلاس‌ها، از طرق مختلف، از جمله از طریق دانش‌آموزان، جلسات انجمن اولیا و مربیان، برنامه‌های تبلیغاتی رادیو و تلویزیون و غیره فعالیت شود و اقداماتی صورت گیرد.

توصیه‌هایی به مدرسان کلاس‌های آموزش خانواده:

۱- توصیه می‌شود با هم‌آهنگی و برنامه‌ریزی دقیق، حتی‌الامکان از طرح مباحث تکراری خودداری شود و بیش‌تر بر مباحث کاربردی تأکید گردد.

۲- توصیه می‌شود در جلسات، برای تکمیل یادگیری و تعمیق آن از نمایش فیلم در مورد موضوع مورد تدریس استفاده کنند.

۳- توصیه می‌شود که مدرسان آموزش خانواده بحث‌ها را تا رسیدن به نتیجه دنبال کنند.

۴- توصیه می‌شود که محتوای مطالب مورد تدریس برای هر کلاس با توجه به سنین دانش‌آموزان همان مدرسه انتخاب شود.

توصیه‌های مشترک به مدرسان آموزش خانواده و مدیران اجرایی کلاس‌های آموزش خانواده:

۱- به مدیران اجرایی کلاس‌ها توصیه می‌شود

هر چه بهتر برنامه‌های کلاس‌های آموزش خانواده، هم‌چنین استفاده بیش‌تر والدین از این کلاس‌ها و نهایتاً برآورده شدن نیازهای آموزشی آنان از طریق شرکت در این کلاس‌ها استفاده کرد. اینک بر اساس این نتایج پیشنهادهایی ارائه می‌گردد. این پیشنهادها می‌تواند مورد توجه انجمن اولیا و مربیان، اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران، انجمن‌های اولیا و مربیان مناطق ۱۹ گانه آموزش و پرورش تهران، مسؤولان مدارس، مدیران اجرایی و مدرسان کلاس‌های آموزش خانواده این شهر قرار گیرد.

توصیه‌هایی به مدیران و مسؤولان مدارس:

۱- با توجه به اهمیت خانواده و نقش مهمی که پدر و مادر در تربیت فرزند بر عهده دارند و نیز با توجه به این که در جامعه آماری این پژوهش، غالباً مادران در کلاس‌های آموزش خانواده شرکت کرده‌اند، به مسؤولان این کلاس‌ها توصیه می‌شود که در خصوص دعوت پدران به جلسات آموزش خانواده، فعالیت پی‌گیری را شروع کنند و به هر ترتیب، تمهیدات لازم در خصوص جذب و آموزش پدران صورت گیرد. چرا که تأثیر این کلاس‌ها بر خانواده و فرزندان وقتی کامل می‌شود که دو عامل اصلی و مهم در خانواده (پدر و مادر) اطلاعات لازم تربیتی را داشته باشند.

۲- به مدیران اجرایی توصیه می‌شود در صورتی که تشکیل جلسه آموزش خانواده برای مادران و پدران با یکدیگر امکان‌پذیر نیست، برای پدران جلسات جداگانه‌ای در اوقات مناسب و به صلاح‌دید آنان تشکیل شود. به عنوان مثال: در صورت وجود مانع شغلی برای شرکت پدران، می‌توان جلسات را در عصرهای پنجشنبه یا روز جمعه تشکیل داد.

۵- به مدرسان کلاس‌های آموزش خانواده توصیه می‌شود در صورت امکان، خلاصه مطالب بیان شده در هر جلسه را به صورت چاپی تهیه و در اختیار والدین شرکت‌کننده قرار دهند و منابع و مراجع دیگری را برای مطالعه بیشتر والدین معرفی کنند.

۶- به مدیران اجرایی کلاس‌ها توصیه می‌شود که تمهیدات لازم را برای شرکت اعضای خانواده‌ها (پدر، مادر، فرزندان بزرگسال) به اتفاق هم، در کلاس‌های آموزش خانواده به عمل آورند.

۷- به مدیران اجرایی جلسات و مدرسان توصیه می‌شود که جلسات آموزش خانواده را به صورت بحث گروهی، مشاوره و پرسش و پاسخ برگزار نمایند.

توصیه‌هایی به انجمن اولیا و مربیان اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران:

۱- با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر، در صورت امکان سعی شود از مدرسانی در کلاس‌های آموزش خانواده استفاده گردد که دارای

از تعویض استاد در هر جلسه، خودداری کنند و حتی الامکان از یک استاد برای هر درس، در یک دوره کامل کلاس استفاده شود.

۲- به مدیران اجرایی جلسات و مدرسان توصیه می‌شود قبل از برگزاری دوره‌های کلاس آموزش خانواده از والدین دانش‌آموزان پیش‌آزمون در زمینه‌های مختلف مانند، میزان آشنایی با اصول تعلیم و تربیت و علوم اجتماعی به عمل آید تا برپایه این اطلاعات بتوانند محتوای برنامه‌ها و مواد آموزشی و نیز استادان متخصص برای هر کلاس را مشخص کنند.

۳- به مدیران اجرایی جلسات و مدرسان توصیه می‌شود برای پدرانی که به دلیل مشغله‌های کاری نمی‌توانند در این کلاس‌ها شرکت کنند، مطالبی در همین زمینه‌ها، به صورت کتاب‌های کم‌حجم و جزوه تهیه شود و در اختیار آنان قرار گیرد.

۴- به مدرسان کلاس‌های آموزش خانواده توصیه می‌شود که در پایان هر بحث، جمع‌بندی مطالب گفته شده را به والدین ارائه دهند.

شرایط زیر باشند:

الف - از نظر علمی و تخصصی در مرتبه بالایی قرار داشته باشند.

ب - بتوانند مشاوران خوبی برای والدین شرکت کننده در این کلاس ها باشند.

ج - خوش بیان بوده، در رشته های مختلف تعلیم و تربیت دارای تجربه باشند.

د - محور بیش تر بحث هایشان در کلاس، تربیت فرزندان و چگونگی رفتار با آنان باشد.

۲- به دفتر مرکزی انجمن اولیا و مربیان اداره کل آموزش و پرورش و یا دفاتر مربوط در کلیه مناطق شهر تهران توصیه می شود در مورد مطالب آموزشی کلاس های آموزش خانواده، فیلم های مناسب را تهیه کنند و به میزان لازم در اختیار واحدهای مربوط قرار دهند.

۳- تعداد کلاس های آموزش خانواده در هر یک از مناطق ۱۹ گانه شهر تهران را بیش تر کنند تا کلیه والدین دانش آموزان بتوانند در این کلاس ها شرکت کنند (در صورت امکان هر مدرسه یک کلاس آموزش خانواده داشته باشد).

۴- به انجمن اولیا و مربیان اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران پیشنهاد می شود به منظور آراش خاطر والدین و یادگیری بهتر و بیش تر

آنان، حتی الامکان در کنار کلاس های آموزش خانواده، نسبت به تأسیس مهدکودک برای والدینی که علاوه بر فرزندان دانش آموز، فرزندان خردسال نیز دارند اقدام کنند.

توصیه های مشترک به انجمن اولیا و مربیان اداره کل آموزش و پرورش و مدیران مدارس:

۱- به انجمن اولیا و مربیان و مدیران مدارس توصیه می شود که برنامه های هر دوره آموزش خانواده را در ابتدای سال تحصیلی به صورت مشخص و دقیق با اعلام مواد و موضوعات مورد تدریس و نام استادان در اختیار والدین دانش آموزان قرار دهند تا والدین بتوانند از قبل، با برنامه ریزی های لازم، امکان شرکت مستمر خود را در این کلاس ها فراهم آورند.

۲- به انجمن اولیا و مربیان و مدیران مدارس پیشنهاد می شود که در صورت صلاحدید و با در نظر گرفتن کلیه جوانب، شرکت والدین در کلاس های آموزش خانواده را الزامی کنند.

منابع:

- شریعتمداری، علی: کنگره سال جهانی خانواده، تهران ۱۳۷۳.
- قائمی، علی: خانواده و مسائل مدرسه ای کودکان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران ۱۳۶۷.
- قائمی، علی: خانواده و تربیت کودک، ۱۳۵۵.
- نجفی، محمد علی: مجموعه مقالات دومین کنگره سراسری انجمن اولیا و مربیان کشور، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، تهران ۱۳۷۲.
- نجفی، محمد علی: نخستین کنگره سراسری انجمن های اولیا و مربیان، انتشارات انجمن اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران، تهران ۱۳۷۰.